

De rode lijsten van Vlaanderen, Nederland en Nordrhein-Westfalen

Peter Boer

In 2011 is de Rode Lijst (RL) van Nordrhein-Westfalen (NRW) uitgekomen (Sonnenburg & Sonnenburg 2011). Het leek me interessant om de RL'en van deze drie aaneengesloten landstreken met elkaar te vergelijken (tabel 1). Het eerste wat opvalt, is dat de RL van NRW uit 63 ingeburgerde soorten bestaat, waarvan slechts 19 de status hebben van onbedreigd. Dat is heel wat minder dan in de RL'en van Vlaanderen (VL) en (de niet officiële van) Nederland (NL), zoals die gepubliceerd zijn in Boer (2010). Hoe komt dat? Zijn de uitgangspunten zo verschillend?

Verschil van inzicht?

De drie RL'en zijn niet volgens nationaal gestandaardiseerde criteria samengesteld, vanwege het beperkte aantal beschikbare gegevens. Ze berusten alle drie op een 'expert judgement'.

De verschillen die direct opvallen zijn, denk ik, vooral te verklaren door de verschillende herkomst van de waarnemingen. Ongetwijfeld betreft het merendeel van de waarnemingen handvangsten. Maar in Nederland zijn betrekkelijk veel vangsten gedaan met behulp van licht, malaisevallen en vooral ook potvallen. De soortensamenstelling met behulp van deze vangmethoden is opvallend anders dan die van handvangsten. Met behulp van licht worden bijvoorbeeld vooral *Lasius umbratus* en *L. fuliginosus* gevangen. In potvallen overheersen *Myrmica*'s en het merendeel van de handvangsten bestaat uit *Formica*'s en *L. niger*. Met andere woorden: een grotere verscheidenheid en frequentie van vangmethoden geeft een ander beeld van de stand van zaken. Waarschijnlijk verklaart dit voor een deel de posities van *Anergates atratulus* op de VL- en NRW-lijst en van *L. meridionalis* en *L. mixtus* op de NRW-lijst. Indien er niet vaak in en op bosmiernesten is gekeken (zoals in NL wel het geval is), dan zullen er ook veel minder waarnemingen zijn van *Formicoxenus nitidulus*. Dit verklaart de positie van deze soort in VL (bedreigd) en de 'niet te bepalen positie' in NRW.

Naast *F. nitidulus* zijn er nog vier soort in de NRW-lijst die niet in een bepaalde categorie konden worden ondergebracht wegens gebrek aan gegevens: *Lasius sabularum*, *Myrmica bibikoffi*, *M. karavajevi* en *M. rugulosa*. Gezien het voorkomen elders in Duitsland en de Benelux hadden *M. bibikoffi* en *M. karavajevi* (onbekend in NL en VL) wel de status bedreigd mogen hebben, *L. sabularum* hooguit de status kwetsbaar en *M. rugulosa* niet bedreigd/kwetsbaar.

Tabel 1 Rode Lijstsoorten in Vlaanderen, Nederland (zoals gepubliceerd in Boer 2010) en Nordrhein-Westfalen (Sonnenburg & Sonnenburg 2011). Vetgedrukte soorten komen alleen in betreffende land/landstreek voor en niet in de andere twee gebieden.

Vlaanderen	Nederland	Nordrhein-Westfalen
Bedreigd tot (bijna) uitgestorven, voorkomen van grote internationale betekenis	Bedreigd tot (bijna) uitgestorven, voorkomen van grote internationale betekenis	
<i>Stenamma westwoodi</i>	<i>Lasius citrinus</i> <i>Stenamma westwoodi</i>	
Bedreigd tot (bijna) uitgestorven	Bedreigd tot (bijna) uitgestorven	Ausgestorben oder verschollen
<i>Anergates atratulus</i> <i>Formicoxenus nitidulus</i> <i>Lasius bicornis</i> <i>Myrmica gallienii</i> <i>Myrmica sulcinodis</i> <i>Polyergus rufescens</i> <i>Solenopsis fugax</i> <i>Tapinoma erraticum</i>	<i>Camponotus ligniperda</i> <i>Formica truncorum</i> <i>Lasius bicornis</i> <i>Lasius carniolicus</i> <i>Leptothotax gredleri</i> <i>Temnothorax tuberum</i> <i>Myrmica gallienii</i> <i>Myrmica hirsuta</i> <i>Myrmica sulcinodis</i> <i>Myrmica vandeli</i> <i>Polyergus rufescens</i>	<i>Anergates atratulus</i> <i>Lasius bicornis</i> <i>Polyergus rufescens</i> <i>Temnothorax albipennis</i> <i>Temnothorax corticalis</i>
Bedreigd tot (bijna) uitgestorven; alleen lokaal voorkomend	Bedreigd tot (bijna) uitgestorven; alleen lokaal in Zuid-Limburg voorkomend	Vom Aussterben bedroht
<i>Lasius alienus</i> <i>Lasius jensi</i> <i>Myrmica lobicornis</i> <i>Temnothorax affinis</i> <i>Temnothorax unifasciatus</i>	<i>Lasius jensi</i> <i>Tapinoma erraticum</i> <i>Temnothorax affinis</i>	<i>Formica exsecta</i> <i>Myrmica gallienii</i> <i>Strongylognathus testacea</i>
Sterk bedreigd		Stark gefährdet
<i>Formica picea</i> <i>Leptothorax muscorum</i> <i>Myrmica lonae</i> <i>Ponera coarctata</i> <i>Strongylognathus testacea</i> <i>Tapinoma subboreale</i>		<i>Aphaenogaster subterranea</i> <i>Formica picea</i> <i>Formica truncorum</i> <i>Myrmica lonae</i> <i>Solenopsis fugax</i> <i>Tapinoma subboreale</i> <i>Temnothorax interruptus</i> <i>Temnothorax nigriceps</i> <i>Temnothorax parvulus</i>

		Gefährdet
		<i>Formica cinerea</i> <i>Formica clara</i> <i>Formica pratensis</i> <i>Formica rufibarbis</i> <i>Lasius alienus</i> <i>Lasius meridionalis</i> <i>Lasius mixtus</i> <i>Lasius psammophilus</i> <i>Leptothorax gredleri</i> <i>Leptothorax muscorum</i> <i>Myrmica lobicornis</i> <i>Myrmica schencki</i> <i>Myrmica specioides</i> <i>Ponera coarctata</i> <i>Tapinoma erraticum</i>
Kwetsbaar	Kwetsbaar	Vorwarnliste
<i>Formica pratensis</i> <i>Formica rufa/polyctena</i> <i>Formica rufibarbis</i> <i>Formica sanguinea</i> <i>Hypoponera punctatissima</i> <i>Lasius meridionalis</i> <i>Lasius psammophilus</i> <i>Myrmecina graminicola</i> <i>Myrmica schencki</i> <i>Myrmica specioides</i>	<i>Formica pressilabris</i> <i>Formica picea</i> <i>Hypoponera punctatissima</i> <i>Tapinoma subboreale</i> <i>Temnothorax unifasciatus</i>	<i>Camponotus ligniperda</i> <i>Formica polyctena</i> <i>Formica rufa</i> <i>Myrmecina graminicola</i> <i>Myrmica sabuleti</i> <i>Temnothorax affinis</i> <i>Temnothorax unifasciatus</i>

De RL lijkt vaak op een lijst van zeer zeldzaam (weinig waarnemingen) tot algemeen (veel waarnemingen). Hierdoorheen speelt of een soort voor- of achteruit gaat, al dan niet ten gevolge van het verdwijnen van hun leefomgeving. En hoe bepaal je dat? EIS-Nederland heeft dat gedaan door het voorkomen in bepaalde perioden met elkaar te vergelijken (zie Reemer 2004). Een zwak punt van deze methode is dat het aantal waarnemers per periode sterk verschillend is. Je zou echter wel mee kunnen wegen of een biotoop van een bepaalde soort al of niet achteruitgaat. Zo'n achteruitgang maakt een soort uiteraard kwetsbaar of zelfs (met uitsterven) bedreigd. Hier hebben ze in de NRW-RL rekening mee gehouden.

Waar breng je een soort onder die zeldzaam is, maar waarvan de biotoop niet achteruitgaat, of zelf toeneemt? *Camponotus ligniperda* is zo'n soort. In NL kan die bedreigd/bijna uitgestorven worden genoemd, terwijl hij in NRW op de waarschuwingslijst (Vorwarnliste) staat.

Wat verder opvalt

Hypoponera punctatissima is nog niet in NRW waargenomen in het vrije veld. *Temnothorax albipennis* is nog niet in Vlaanderen waargenomen, terwijl deze soort bij ons algemeen in de duinen is.

Lasius alienus ontbreekt op de NL-RL. Dit lijkt me (nu) onterecht. Het voorkomen in Zuid-Limburg is zeer lokaal en in de kalkgraslanden waar ze nog worden waargenomen, staan ze onder druk omdat daar vanwege natuurherstelwerkzaamheden *L. niger* meer kansen krijgt. *Lasius alienus* hoort dus eigenlijk thuis in de categorie 'Bedreigd tot (bijna) uitgestorven; alleen lokaal in Zuid-Limburg voorkomend'. *Myrmica lobicornis* staat ook niet in de NL-RL. Ook dat lijkt me nu niet terecht. Het areaal vochtige heide, de biotoop van deze soort, is in het noordoosten van ons land, waar ze voorkomen, beperkt. De categorie 'kwetsbaar' lijkt hier op zijn plaats. De positie in NL van *Temnothorax affinis* en *T. unifasciatus* vind ik lastig. Beide soorten komen alleen in Limburg voor, maar zijn er niet zeldzaam. Ik zou er voor voelen om beide soorten, net als in NRW op te nemen in de categorie 'kwetsbaar'.

Strongylognathus testacea komt ook niet op de NL-RL voor. Ik ga ervan uit dat deze soort over het hoofd wordt gezien, omdat zij verspreid over zuidelijk NL geregeld opduikt. *Ponera coarctata* ontbreekt ook op de NL-RL, terwijl ze op de VL- en NRW-RL als 'sterk bedreigd' wordt beschouwd. Ook hier is waarschijnlijk niet goed genoeg naar *Ponera* gezocht, gezien de ervaringen in ons land. In de categorie 'kwetsbaar' ontbreken in NL de bosmiersoorten. Mijns inziens terecht. Ze gaan vooruit in plaats van achteruit. Het huidige beheer van natuurterreinen werkt in hun voordeel. Het voorkomen van *L. psammophilus* op de VL- en NRW-RL verbaast me niet. De menselijke activiteiten op veel binnenlandduinen hebben nogal wat verstoring veroorzaakt, waardoor *L. niger* de plaats van *L. psammophilus* heeft ingenomen. Dat is ook zo in het oostelijk deel van ons land, terwijl ze in de duinen zeer algemeen zijn. De toenemende menselijke activiteit in onze duinen (zogenaamde natuurherstelprojecten) zijn eveneens (op de korte termijn) in het voordeel van *L. niger* en dus in het nadeel van *L. psammophilus*.

In de categorie 'onbedreigd' op de RL van NRW staat *Camponotus herculeanus*. Deze is kennelijk algemener dan *C. ligniperda* die bij hen in de categorie 'kwetsbaar' valt. Ook in die 'onbedreigd categorie' staat *Formica lemani*. Zowel *F. lemani* als *C. herculeanus* komen in NL en VL niet voor. Resteren nog zes soorten die op de NL-lijst ontbreken: *Formica clara*, *F. rufibarbis*, *Leptothorax muscorum*, *Myrmica schencki*, *M. specioides* en *Myrmecina graminicola*. Alle zes zijn in NL niet echt

zeldzaam, alleen lastig te vinden.

Ten slotte

De mierensoorten op de drie verschenen RL'en blijken flink te verschillen. Natuurlijk heeft dat te maken met de verschillen in biotopen in de drie regio's, maar zoals gezegd heeft het deels ook te maken met verschillen in de gangbare inventarisatiemethoden. Daar komt nog bij dat ze alle gebaseerd zijn op 'expert judgements' van slechts één of enkele personen. En elke persoon heeft nu eenmaal zijn eigen zoektechnieken, specialisaties en referentiekaders (uit het verleden of uit de door hem bekende regio's).

Helaas zal de status van de verschillende mierensoorten nog wel een lange tijd op 'expert judgements' gebaseerd moeten worden. Normaal worden RL'en gemaakt aan de hand van trendanalyses. Er is echter nu eenmaal slechts een klein aantal mensen dat mieren inventariseert, waar dan ook ter wereld. Er zal nog een lange weg moeten worden afgelegd voordat betrouwbare trendanalyses van mierengegevens mogelijk zullen zijn.

Verwijzingen

Boer, P. 2010. Mieren van de Benelux. Stichting Jeugdbondsuitgeverij, 's-Graveland.

Sonnenburg, H. & F. Sonnenburg 2011. Rote Liste und Artenverzeichnis der Ameisen – Hymenoptera – Formicidae – in Nordrhein-Westfalen. In: Landesamt für Natur, Umwelt und Verbraucherschutz Nordrhein-Westfalen, Rote Liste der gefährdeten Pflanzen, Pilze und Tiere in Nordrhein-Westfalen. 4. Fassung. Band 2 – Tiere. LANUV-Fachbericht 36: 399-422.

Reemer, M. 2004. Veranderingen in de wespen- en mierenfauna. In: T.M.J. Peeters, C. van Achterberg, W.R.B. Heitmans, W.F. Klein, V. Lefeber, A.J. van Loon, A.A. Mabelis, H. Nieuwenhuijsen, M. Reemer, J. de Rond, J. Smit & H.H.W. Velthuis, De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata). Nederlandse Fauna 6. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & EIS – Nederland, Leiden: 133-138.

Peter Boer, Gemene Bos 12, 1861 HG Bergen (NH), p.boer@quicknet.nl